

Heemkundekring Sankt-Tolbert Vaals

Nieuwsbrief Nummer 33 – Juni 2012

De Obelisk (1790) steen voor steen herbouwd

Vaals heeft er lang op moeten wachten, maar nu wordt de Obelisk (1790) toch eindelijk gerestaureerd. Het is de bedoeling dat het park en de vijver rondom de Obelisk ook worden opgeknapt, zodat het gerenoveerde monument straks weer die bijzondere plaats inneemt in de cultuurhistorie van Vaals.

In de Obelisk wordt op initiatief van Heemkundekring Sankt Tolbert een loden koker met een restauratie-oorkonde geplaatst. De Obelisk is een van de overblijfselen uit de rijke industriële geschiedenis van Vaals. Deze werd opgericht door Johann Arnold von Clermont (1728-1795), om het noordelijke uiteinde te markeren van het domein van de familie von Clermont. Deze familie speelde een zeer belangrijke rol in de Vaalser historie. De uit

Aken afkomstige textielabrikant liet nogal wat beeldbepalende panden bouwen in Vaals. De invloed van de industriële ontwikkelingen op de architectuur geeft de grensplaats nog steeds een stadse allure.

Op het basreliëf (Foto: Leo Disch) een vaas met de initialen JAVC, het jaartal 1790 en de tekst GEB 24. MAY 1728 / GEST

Von Clermont in het jaar 1790

De Obelisk werd in 1790 geplaatst. Over Vaals in dat jaar en dan met name de familie von Clermont en haar fabrieken heeft de Duitse ontdekkingsreiziger Georg Forster uitvoerig geschreven in zijn dagboek 'Ansichten vom Niederrhein'.

Persoonsbeschrijvingen zijn terug te vinden in zijn brieven. *Brief van 4.4.1790 aan zijn vriend Sömmering:* “--- Der alte Clermont und seine Söhne erwiesen sich uns sehr freundschaftlich; der Alte ist ein sehr biederer alter Mann, wie Männer zu seyn pflegen, die durch Fleiss, Beharren, Geduld, Einsicht und Glück ein so grosses Vermögen erworben haben. Er hat viel gesunden Verstand;

hat auch noch im vorigen Jahr geschrieben: „Beytrag zu den Verbesserungsvorschlägen in Betreff der Kaiserlich freien Reichsstadt Aachen besonders ihre Tuchmanufaktoren“. Er ist munter, gesprächich, sehr höflich in seinen Manieren, von Person gross und stark und seit einigen Jahren Podagrist (Gicht), befindet sich aber am besten die Jahre, wenn es ordentlich bekommt. Er scheint aber ein äusserst fester, entschlossener Mann zu seyn, der, wenn er einmal eine Sache als gut erkannt hat, nicht davon abzubringen ist, und schlechterdings eigenen Einsichten traut. Nachgiebigkeit aus Schmeichelei oder Schonung scheint er von einem bescheidenen Widerspruch sehr fein zu unterscheiden, und durch jene sich nicht leicht gewinnen zu lassen, aber auch durch jede zu heftige Verteidigung einer der seinigen entgegengesetzten Meinung leicht einen misfälligen Eindruck anzunehmen ...“ *Zie ook: Jan Wartenberg, 'Der Familienkreis' 2011.*

Dagblad De Limburger:
www.sankttolbert.nl/publicaties/persberichten
De top van de Obelisk is er af.
De bijzondere klus van frater Leo

Te zien in een drieluik bij Omroep Krijtland:
www.omroepkrijtland.nl/index.php week 19 en 24

Uitzending op L1TV: www.l1.nl/video/deel-obelisk-vaals-terug-21-mei-2012

Tekening hiernaast: Berni Thewissen-Leenders

Grondleggers van de Vaalser industrie

Behalve de familie von Clermont zijn er in de loop van de tijd ook andere grote ondernemers in Vaals geweest die veel invloed hadden op de industriële en economische ontwikkelingen in het

stadje. We denken aan de families: Trostdorff, Kuhnen, Sternbach, Tyrell, Binterim en vele anderen.

Meer hierover in de volgende Nieuwsbrieven.

Kroniek van een Vaalser familie

In zijn "Kroniek van de Familie Leenders-Krout" schrijft Ger Leenders de historie van twee jonge mensen, die in 1914, aan het begin van de Eerste Wereldoorlog, samen een slagerijbedrijf begonnen en een groot gezin stichtten. De Kroniek beschrijft de wederwaardigheden van zowel bedrijf als gezin, met alle ups en downs, tegen de kleurrijke achtergrond van Vaals als grensplaats. En dat alles in een tijdperk, dat voor een onderneming in Vaals tot een van de moeilijkste ooit gerekend kan worden, met twee wereldoorlogen, hyperinflatie in Duitsland en crisistijd in Nederland. De verbondenheid van alle gezinsleden met de zaak was in die tijd cruciaal om het hoofd boven water te houden. In de context van de ontwikkelingen rond familie en bedrijf in die periode speelt Vaals een grote rol

in sociografisch, economisch en cultureel opzicht. Dit alles kunt u vinden in V. & H. nr. 14, dat in november a.s. verschijnt.

De illustratie (archief Ger Leenders) toont een klantenboekje van de firma Leenders-Krout uit de dertiger jaren.

Vliegtuigcrash

Het vliegermonument, gelegen op de parkeerplaats nabij de Wilhelminatoren, is in 1933 op initiatief van de heer Stubach geplaatst ter nagedachtenis aan een Fokker-5 van de Marine Luchtvaart Dienst (zie foto) die hier op 27 juni 1932

(precies 80 jaar geleden) neerstortte en waarbij Ltz 1 C.A. Weemhoff en Sgt vlgtnkr W.J. Nijhoff om het leven kwamen.

(Foto: Monument uit 1934 met houten propeller. Collectie Hkk Sankt Tolbert)

De heer Stubach, toentertijd eigenaar van de Wilhelminatoren was getuige van het ongeval. (Limburger Koerier Dinsdag 28 Juni 1932)

"Ik stond in den tuin van mijn restaurant toen ik de drie machines zag naderen. Al spoedig zag ik dat aan een der vliegtuigen iets haperde. Dit vliegtuig, de D-19 vloog niet regelmatig. Het scheen, naar mij toekwam, te probeeren rechts van den uitzichttoren op ons vliegveld te willen komen. Echter nam de bestuurder de curve te klein, waardoor het hem niet lukte op het vliegveld terecht te willen komen.

De beide andere vliegtuigen vlogen gewoon door en ik nam aan dat deze meenden dat hun kameraden in veilige haven geland waren.

De D 19 echter nam plotseling een geweldige duik en viel neer in het boschje. Daar bleek dat een knaap al reddingspogingen deed, terwijl ik met een bijl kwam aanlopen. Hulp was toen al te laat. De machine stond in lichter laaie. Ik waarschuwde dadelijk de brandweer te Vaals en Aken, die resp. 5 en 15 minuten na het ongeval al ter plaatse waren; ook burgemeester Rhoen, dhr. Ploem en dr. Keunen, kapelaan Prickaerts, maar hoewel ieder voorbeeldig op tijd kwam, kon niemand meer iets uitrichten. Burgemeester Rhoen heeft dadelijk den Helder gewaarschuwd." Het verhaal gaat dat tussen de fundamenten van het vliegermonument de stoeltjes van de aldaar verongelukte waarnemer en vlieger begraven liggen.

De herdenking is op zaterdag 30 juni 2012 om 10.00 uur bij het Vliegermonument nabij de Wilhelminatoren.

Citaat van de maand

“Het Vaalser Natuurgebied staat al stevig op de kaart. Maar waarom niet ook de Vaalser Geschiedenis exploiteren. Waarom maken we van Vaals en de buitengebieden niet één groot ‘geschiedenisboek’. We hebben in Vaals genoeg spectaculaire en zelfs unieke plekken van herinnering. Eeuwig leren op een interessante erfgoedroute voor de wandelaar en de fietser?”
(Hans Jussen)

Een geheime gebeurtenis in 1771

In de Protestantse kerk van de Ned. Hervormde Gemeente Vaals (Kerkstraat 47) bevindt zich een prachtig rouwbord van Gerard Meerman (1722-1771). (Foto: Wim Knoops)
Gerard Meerman (rechtsgeleerde) werd in 1749 aangesteld als raadspensionaris van Rotterdam. Meerman nam in 1766 ontslag en vestigde zich in Den Haag, waar hij een stadspaleis betrok. Bij deze beslissing speelden zijn gezondheid en zijn behoefte om zich geheel aan de studie te wijden een rol. Op 15 december 1771 overleed hij, nog maar 49 jaar oud, te Aken, waar hij tot herstel van zijn gezondheid verbleef. Men besloot hem in de meest nabij gelegen protestantse kerk te begraven – en dat was die van Vaals. De begrafenis vond op 21 december 1771 plaats. In

alle haast was een rouwbord vervaardigd om de betekenis van de overledene te onderstrepen. Nog geen week later vond in hetzelfde kerkje een geheime gebeurtenis plaats. Met medeweten van de plaatselijke schout werd het lichaam weer opgegraven. Toen men al doende was met de voorbereidingen van de begrafenis, was namelijk uit Meermans testament gebleken dat hij in de Pieterskerk te Leiden bijgezet wenste te worden. Nu bracht het vervoer van een lijk door de territoriale lappendeken van Limburg hoge kosten met zich mee. Daarom had men besloten de overledene in een loden kist te plaatsen, de begrafenis te laten doorgaan, en de kist enige tijd later als een partij tapijten verpakt per voerman naar Den Bosch over te brengen. Het transport vanaf die plaats naar Leiden zou per jacht plaatsvinden. En zo gebeurde het ook. Tussen 28 december 1771 en 4 januari 1772 werd Gerard Meerman in de Pieterskerk te Leiden bijgezet.

(Leids Jaarboekje 2001 – Jos van Heel) Zie ook: www.meermann.nl

Vol(s)zin

“Vuur leëve in en duuster tsiet – deë noch jet hat deë weët dat kwiet”
(Johan Kunkels 1897-1970, Vaalser dialectdichter over de crisis in de dertiger jaren van de vorige eeuw)

Bergdorp Vijlen

Vijlen is de laatste tijd op uiterst positieve wijze in het de publiciteit door zich te profileren als bergdorp (280 + NAP). Met de actie ‘deelname aan het EK voetballen voor bergdorpjes’ in Kleinarl (Oostenrijk) zijn niet alleen de voetballers van Vijlen in de schijnwerpers geplaatst, maar is tevens een enorme impuls gegeven aan de gezamenlijke zinnigheid in Vijlen. Dat

kwam tot uitdrukking in de beleving van het team en de hele groep die uit Vijlen was meegeroepd. Maar zeker ook door het enthousiasme van de thuisblijvers in de hele gemeente Vaals en zelfs daarbuiten. Dat was promotie van de bovenste plank. Vijlen staat op de kaart! Zie ook www.bergdorpje.nl

Kermis in Vaals

Van oorsprong is het kermisfeest een jaarmarkt die ter gelegenheid van de wijdingsdag van de patroonheilige van de plaatselijke kerk gehouden werd. Uiteraard rondom de kerk

in dorp of stad. In Vaals is deze traditie in ere hersteld. Alweer vanaf 1976 trekt de jaarlijkse Üllemarkt in het centrum van Vaals duizenden gasten. De jaarmarkt vindt altijd plaats op de eerste zondag van juli.

In vroeger jaren werd vooraf hard gewerkt. Alles moest op kermiszondag tot in de puntjes verzorgd zijn. De huizen werden gewit, vlaaien gebakken, en ook de Goede Kamer kreeg een ordentelijke beurt. En dan op de zondag zelf: het versieren van kerk en de processieroute was werkelijk een feestelijk gebeuren op zich. De attracties op het dorpsplein zijn ook veranderd.

Heel vroeger trof je er de dansende beer aan, was Tante Bet present met haar Keuken; je kon je dan heerlijk uitleven op serviesgoed dat aan diggelen gegooid werd. Je mocht in een donkere tent gaan kijken naar de vrouw met de baard, naar de dikke dame of de hond met twee koppen. Alles nep, natuurlijk, maar wel lekker spannend en vermakelijk. Als jochie keek je vol bewondering naar 'pap' die met opgerolde mouwen en gewapend met een zware houten hamer de Kop Van Jut een flinke opdoffer gaf, zo hard dat een bel rinkelde!

De kermis in Vaals duurt van 30 juni tot en met 3 juli. Elke dag valt iets bijzonders te zien of te horen. Op zondag 1 juli is de Üllemarkt en komen duizenden mensen uit de Euregio naar het grensstadje om gezellig op de jaarmarkt te toeven. *(Tekst Joos Beckers, columnist Vaalser Weekblad.)*

Het Bakkerijmuseum schrijft op haar internetsite: "In Vaals hielden de jongelui vroeger bij het begin van de kermis een optocht en zamelden daarbij vlaaien in; deze werden vervolgens 's avonds gezamenlijk in de herberg opgepeuzeld. Dit noemde men het aanrijden van de kermis." Lees ook het prachtige verhaal 'Keermes' van Frits Kern in 'Völser Weuët en Tuuën' (Guus Erven en Jo Kern)

De Bronk

De Bronk is de jaarlijkse sacramentsprocessie in de maand juni. Ook in Vaals en de omliggende dorpen. Een rooms-katholieke uiting van het geloof in - maar ook buiten het kerkgebouw. Het woord Bronk is verwant aan het werkwoord Bronken. In het Nederlands: Pronk en Pronken.

Vlaggetjes wiegend in de wind fleuren de straten op, her en der staan erebogen. Ook altaartjes plus bloemtapijten horen bij het processiegebeuren. Het is meestal een zonnig tafereel. De verenigingen met vlag, de muziek door de harmonie St. Cecilia, de liederen gezongen door het gemengd koor St. Jozef en het mannenkoor Cecilia, de schutterij St. Paulus en de erewacht Oud-prinsen geven het geheel een bijzonder cachet. In het middelpunt het Allerheiligste (de troonhemel wordt gedragen door leden van de Prinsengarde Vaals), geflankeerd door communicantjes, acolieten en misdienaars. Een kleine groep van overige processiegangers sluit de stoet. Deze geloofsuiting in processievorm maakt ieder jaar weer indruk bij deelnemers en de toeschouwers die zijn gekomen om te kijken en/of te geloven.

(Foto bij Zorgcentrum Langedael: Wino Winkens)

Internet

- "Völser weuët en tuuën". De reportage over de boekpresentatie is nu te zien via onderstaande link op het youtubekanaal youtu.be/Knj1KqdzTcs

- Een film uit 1919 over Limburg (en Vaals) www.filminnederland.nl/film/limburg-beeld
- Kunst en cultuur in het heuvelland www.cultuurzomerheuvelland.nl/

Moderne tijden Óp Sankt Tolbert

Om voor de toekomst het werk van Sankt Tolbert veilig te stellen, is er gekeken naar een digitale archiveringsoplossing. Ondanks dat er reeds op grote schaal gedigitaliseerd wordt is er een verschil tussen digitaal werken en datagarantie. Om deze datagarantie te kunnen waarborgen zal er gebruik worden gemaakt van een NAS omgeving, met een Document Management Systeem. Het systeem zal zowel gespiegeld, twee harde schijven bevatten exact dezelfde data, als redundant, waarbij de data wordt gesynchroniseerd over meerdere locaties,

worden uitgevoerd. Hierdoor wordt de kans op dataverlies geminimaliseerd. Ook biedt een dergelijke oplossing mooie kansen voor de toekomst, waarbij gedacht kan worden aan digitale informatie ontsluiting, doelgroep verbreding en aansluiten bij social media. De installatiekosten en beheer van een NAS-systeem zou de Heemkundekring uit eigen middelen moeten betalen. Misschien kan er bij gemeente/provincie/fonds een subsidie aangevraagd worden of zijn er leden die dit project met een gift/donatie willen ondersteunen.

Herkomst van de naam 'Ejiepte-Egypten'

Naar aanleiding van de Nieuwsbrieven 26 en 32

Reactie Dieter Kottmann:

„Die Überlegungen bzgl. einer Ägyptomanie könnten in die richtige Richtung führen. Das Haus des ehemaligen Marianeninstituts in der Aachener Jakobstraße hat heute noch in der Stukkatur der Räume und in den Konsolen des Kamins die Gestaltung aus dem frühen 19. Jh.. Die Ornamente und Bilder sind den damals ungeheuer populären ägyptischen Vorbildern nachempfunden. Bedenkt man, dass die Familie von Clermont in jener Zeit noch recht vermögend war und seine Anwesen repräsentativ und der Zeit gemäß gestaltete, ist

ein ägyptisch gestaltetes Haus oder Pavillon gut möglich, wie zuvor ja chinesische Pavillons modisch waren.“

Reactie van Philippe van Wersch:

„Het is nu IJssalon Italia aan de Maastrichterlaan in Vaals. De naam komt van een boerderij daar vlakbij in de buurt. Hier woonden "donker getinte mensen". In die beginjaren van de 20ste eeuw waren "donker getinte mensen" zigeuners en zigeuners kwamen uit Egypte. Vandaar Hotel Egypten: naar de boerderij. Van dit hotel was Pieter van Wersch de huurder. Hij had rond 1900 in de Kerkstraat tegenover de nieuwe kerk een delicatessenzaak." Zie ook www.vanwersch.info

Nieuwe leden

Als nieuw lid van de Heemkundekring Sankt Tolbert werden ingeschreven:

Hans Kals (Vaals)

Karin Kals-Beunen Vaals)

De vereniging telt nu 212 leden.

Activiteitenagenda

Zaterdag 23 juni van 10.00 – 17.00 uur:

Open Dag Óp Sankt Tolbert / Boekenbeurs / Vlaggentoonstelling

Vrijdag 29 juni om 19.30 uur:

Bijeenkomst van Heemkundekring Sankt Tolbert in het verenigingsgebouw aan de Bloemendalstraat 11A.

Zaterdag 30 juni om 10.00 uur:

Herdenking bij het Vliegermonument nabij de Wilhelminatoren

Zondag 1 juli: Üllemarkt

Van 8 – 29 juli: Kunstroute Vaals

In de maand juli is er geen bijeenkomst van Heemkundekring Sankt Tolbert

Speciale verjaardagen (70+) van Sankt Tolbert – leden

Juli 2012

Henny Crott (2-7-1937)

Joseph Mertens (12-7-1929)

Wiel Delnoije (28-7-1942)

Gerard van Beusekom (31-7-1935)

Allen van harte proficiat!

Leden die vermelding in deze rubriek niet op prijs stellen gelieven dit tijdig door te geven aan het secretariaat.

Reageren

De nieuwsbrief is een maandelijkse uitgave van heemkundekring Sankt Tolbert (inhoud: Leo Junggeburst; opmaak Marcel Wolff). Wilt u meer weten over de heemkundekring Sankt Tolbert, een bijdrage leveren aan deze nieuwsbrief of heeft u een interessante mededeling, kijk dan op de website www.sankttolbert.nl of mail naar sankttolbert@gmail.com. De nieuwsbrieven staan ook in pdf-formaat op de website. Deze kunt u downloaden. Tevens kunt u op de site aangeven als u de nieuwsbrief niet meer wilt ontvangen.

